

Педагогічні стереотипи у взаємодії з дитиною

В освіті велике значення надається особистості педагога, тому є зрозумілим підвищений інтерес до психологічної складової педагогічної праці, особливо в умовах зміни педагогічної парадигми — з авторитарної на гуманістичну. Переважна більшість педагогів, декларуючи прихильність саме до гуманістичної парадигми, все ж таки й досі залишаються на технократичних позиціях, відмітною ознакою яких є маніпулятивний підхід до дітей.

Ситуацію у сучасному українському дошкільлі можна охарактеризувати так: з одного боку — назріла потреба в орієнтації на особистісну модель взаємодії з сучасними дошкільниками та їхніми сім'ями; з іншого боку — саме такої взаємодії вимагають і в нормативних та методичних документах. Але реалізувати цю потребу та водночас жорстку законодавчу вимогу неможливо через відсутність об'єктивних умов для цього процесу: переповнені групи; висока плінність кадрів; велика кількість вакансій педагогічних та допоміжних посад тощо. Тож маємо яскраве протиріччя між вимогами суспільства та відсутністю об'єктивних і суб'єктивних умов їх реалізації.

Педагогічні стереотипи — *стійкі, спрощені, схематизовані та емоційно забарвлені уявлення про педагогічну діяльність, особистість дитини, батьків і самого педагога.*

Наявність цього протиріччя поставило перед сучасною психолого-педагогічною наукою низку проблем, пов'язаних з пошуком чинників, які обумовлюють орієнтацію вихователів дошкільних закладів на особистісну модель взаємодії з дітьми. **Такими чинниками, зокрема, є:**

- подолання педагогічного егоцентризму;
- навчання співпраці, толерантному ставленню до дітей, педагогічному спілкуванню;
- уміння зайняти оптимальну позицію стосовно вихованців.

Але вкрай важливим є й такий чинник, як **подолання педагогічних стереотипів**. Зрозуміло, що стереотипи серйозно гальмують гуманістичний розвиток освітньої системи, адже стереотипне мислення перешкоджає розвитку особистості, отриманню нових знань, творчому сприйманню світу. У більшості досліджень педагогічних стереотипів акцентується увага на їхньому негативному впливові на діяльність педагога, і звичайно ж, такі явища в освітньому процесі треба намагатися долати. Проте саме стереотипи дають необхідну основу для рефлексивного процесу, завдяки їм педагог виконує рутинні операції, не витрачаючи кожен раз зусилля на розв'язання типових завдань.

Проблема стереотипізації у взаємодії з дитиною постає нині однією з ключових. Її дослідження дає змогу з'ясувати бар'єри у спілкування вихователя з дитиною, визначити стереотипи педагогів дошкільної ланки освіти і

опосередковано — виховні стереотипи сімей з дітьми дошкільного віку, а головне — вибудувати систему психологічної підтримки вихователів дошкільних навчальних закладів. Це сприяє особистісному зростанню педагогів та розвитку їхньої професійно-педагогічної компетентності.

На підставі власних спостережень за взаємодією дорослих і дітей було виокремлено низку педагогічних стереотипів, які притаманні і вихователям дошкільних установ, і батькам дошкільників, зокрема:

- однозначне сприймання навколишнього світу—з точки зору дорослого;
- друковане слово апріорі правильне і є поза усякими сумнівами;
- починати навчати малюка треба якомога раніше;
- західна система освіти (і дошкільна також) краща за вітчизняну;
- навчати дошкільників легко.

Однозначне сприймання навколишнього світу — з точки зору дорослого

Не лише батьки, а почасти і педагоги не розуміють різниці між тим, як сприймають навколишній світ дитина і дорослий. Малюк живе з високою піднятою головою і, на жаль, не гордо піднятою, а за об'єктивної необхідності. «Коли дерева були великими» --назва відомого кінофільму яскраво ілюструє світосприймання дитини. Увесь світ, навіть тато і мама,--дивиться на малюка зверху, а він споглядає його знизу. Світ, який постає перед очима дитини надзвичайно привабливий: травичка, комашка, квіточка, камінчик — справжні скарби. Проте роздивитися це все почасти дитина не має часу, тобто часу не має дорослий. Тож біжать маленькі ніжки, інколи землі не торкаючись, за татом чи мамою, які живуть у своєму темпі та прилаштовують до нього і маля. Бабуся майже не щодня водить на гарний дитячий майданчик до парку свою онучку Катрусю (2 роки 3 місяці). Найулюбленіша розвага дівчинки — гірка, а от для бабусі ця гірка — справжнє покарання. Адже Катруся підніметься на неї і стоїть, а бабуся у цей час і вмовляє, і припрошує: «Катрусю, їдь!», «Катрусю, не стій!», «Катрусю, з'їжджай!»... Дівчинка таки дослуховується до вмовлянь бабусі, з'їжджає донизу, а потім знову піднімається на гірку і знову «застигає»... Бабуся знову починає вмовляти. Та ось одного разу, дорогою до майданчика, дівчинка звернулася до бабусі: «Бабусю, я піднімуся на гірку і буду ДИВИТИСЯ!». Таке повідомлення малечі стало для бабусі справжнім відкриттям. Тож усе владналося: бабуся сиділа на лавці під гіркою, а Катруся — дивилася!

Неоднакове сприймання маленькою і дорослою людиною одного і того самого предмета — гірки — спричинили непорозуміння між Катрусєю і бабусєю. Для бабусі гірка — це розвага, атракціон, задоволення. А для маленької дівчинки — можливість відкрити для себе новий світ! Адже з гірки (зверху) все має інший вигляд, з гірки — далеко видно, з гірки — можна безпечно дивитися на те, до чого або бабуся не дозволяє підходити (двірник замітає), або ж і самій страшно наблизитися (великий пес). Дитина не тільки віднайшла для себе можливість

спостерігати за навколишнім світом, а й змогла заявити про свою потребу — ДИВИТИСЯ! І дуже добре, що бабуся її зрозуміла.

Споглядаючи світ з гори власного досвіду, ми не замислюємося над тим, як і яким саме його бачать наші діти, живучи у заданому нами темпі.

Друковане слово апріорі правильне і є поза усякими сумнівами

Багато педагогів вважає, що друкуються лише методично правильні матеріали. Ми не говоримо, що це не так. Лише закликаємо педагогів аналізувати статті, збірки, методичні посібники, педагогічний досвід колег та будь-які інші друковані матеріали і використовувати лише те, що буде корисним у роботі з огляду на характеристику дитячої групи, з якою сьогодні працюєте. Враховуйте **індивідуальні особливості кожної дитини, стосунки з малюками, їхніми сім'ями та умови конкретного дитячого садка.**

Наприклад, на інформаційній дошці для батьків, серед інших матеріалів, розміщено ксерокопію статті з журналу щодо організації перших днів перебування малюка у дитячому садку. Стаття закінчувалась пам'яткою для батьків, де остання настанова звучала так: *«Привівши свого малюка, не поспішайте йти від дитячого садка, дочекайтесь поки діти вийдуть на прогулянку. Спостерігаючи через паркан, ви матимете змогу оцінити, як спілкується вихователь з дитиною, як почувається ваш малюк серед однолітків».* Пізніше я поцікавилася в адміністрації дошкільного навчального закладу, чи справді вони радять батькам «спостерігати за своїми дітьми через паркан». І отримала однозначну, красномовну і дуже емоційну відповідь: - Та що ви таке говорите! Звичайно ж, ні!

- Але ж у куточку для батьків розміщено статтю саме з такою рекомендацією.

- Цього не може бути!

Коли ми разом з вихователем-методистом і завідувачем дошкільного навчального закладу прийшли до роздягальні цієї групи, і вони впевнилися в існуванні такої поради, вихователь-методист розгублено промовила: - Але ж стаття правильна.

Цей приклад засвідчує той факт, що педагоги відбирають потрібну їм інформацію, орієнтуючись здебільшого на назву статті, поспіхом переглянувши текст, не вчитуючись і не замислюючись над ним.

Стаття, будемо сподіватися, таки правильна, і ми не оскаржуватимемо пораду, надану у ній. Адже ми не знаємо, чия це порада — мами, яка ознайомлювала читачів з власним суб'єктивним досвідом, чи педагога. Не володіємо й інформацією про конкретні умови того дитячого садка, про особливості роботи у ньому вихователів, про особливості взаємодії педагогів з дітьми та їхніми сім'ями. **Ми лише наголошуємо на тому, що будь-яку інформацію, окрім нормативно-правової, педагог має «приміряти» на себе, на своїх дітей, їхніх**

батьків, конкретні умови праці, а не переносити, навіть адекватний, проте чужий досвід, у свою практику, адже ніхто краще за вихователя не знає групу малюків, розвитком яких він опікується сьогодні.

А тепер декілька зауваг стосовно батьківського ставлення до матеріалів про виховання і розвиток дітей. Неконтрольований інформаційний потік — інтернет, різноманітна література, друзі, сусіди, найближчі родичі — формує батьківські педагогічні уявлення та впливи. Тож інформації більше, ніж задосить, але зчаста батьки користуються нечіткими й уривчастими уявленнями про особливості становлення та функціонування психіки дитини у період раннього і дошкільного дитинства. Чим це обумовлено? За результатами опитування батьків серед усіх засобів інформації перевагу вони надають інтернету. Проте, на нашу думку, саме це й спричиняє фрагментарні батьківські уявлення про збереження здоров'я, забезпечення розвитку та виховання своєї дитини. Бо задаючи у пошукову систему ключове слово і отримавши посилання на відповідні сайти, батьки читають лише цю певну сторінку сайту, тобто отримують інформацію без аналізування причин і наслідків певної проблеми.

Обираючи для отримання інформації інше джерело, наприклад книжку, батьки здебільшого гортають її всю (навіть якщо адресним стосовно проблеми є лише один її розділ), а отже, отримують уявлення не лише про саме явище, а й про його природу, витоки, причини наслідки та можливі шляхи розв'язання проблеми. Але такі батьки у меншості.

ПОЧИНАТИ НАВЧАННЯ МАЛЮКА ТРЕБА ЯКОМОГА РАНІШЕ

Попит, як відомо, породжує пропозицію, і як гриби після дощу, на освітній ниві з'явилися «дошкільні гімназії», «академії для дошкільників», «клуби раннього розвитку» тощо, в яких менеджери від освіти пропонують і по сьогодні освітні послуги, які батьки ні оцінити, ні проаналізувати, ні прокоментувати не можуть. Але у їхній свідомості закарбовано досвід, який продукує стереотипну поведінку батьків — починати вчити дитину треба якомога раніше. І вчать: англійську у дев'ять місяців, рахунок у два роки, а підгузки знімають у шість. І це не жарт! Та не помічають батьки, що знання англійської зводиться до вивчення двох-трьох десятків слів-назв; рахунок — до послідовного називання чисел, а прочитане дитина і в п'ять, і в шість років переказати не може, але читає вона з двох чи трьох років, і навчали її за імпортованими програмами і методиками.

На жаль, батьки почасти забувають, що вміння рахувати — це інструмент для розв'язання пізнавальної чи практичної задач, а не елементарне послідовне називання чисел.

ЗАХІДНА СИСТЕМА ОСВІТИ (І ДОШКІЛЬНА ТАКОЖ) КРАЩА ЗА ВІТЧИЗНЯНУ

Так вважають більшість батьків і частина педагогів-«дошкільників». Звідси засилля на теренах дошкільного виховання іноземних розробок та технологій: система Марії Монтессорі (Maria Montessori), вальдорфська педагогіка, система Глена Домана (Glenn Doman). І зчаста менеджери від освіти, обираючи на власний розсуд ту чи ту технологію, беруть її у чистому вигляді, не аналізуючи причин, які викликали до життя той чи той підхід, часових та соціокультурних особливостей, не адаптуючи її до умов сьогодення та потреб своїх вихованців, та усіма доступними способами рекламують обрану технологію та себе.

Мами, які змудились у відпустці по догляду за дитиною, обнишпоривши інтернет, відкрили для себе систему Глена Домана. Не ознайомившись з першопричинами її розробки, створюють повний комплект карток і подають до Міжвідомчої ради з ігор та іграшок МОН України, щоб отримати гриф Міністерства для широкого розповсюдження.

Батько, який захотів контролювати процес виховання своєї доньки у дитячому садку, створив для цього «Клуб раннього розвитку». Саме батько (тепер засновник освітньої установи) визначає правила роботи закладу — суто офісні: наприклад, на маму, яка спізнилась забрати дитину після занять хоча б на 10-15 хвилин, буде накладено штраф; визначає освітню технологію, за якою працює клуб, приймає на роботу персонал тощо, проте ані якість, ані адекватність освітнього процесу за обраною технологією він оцінити не в змозі.

Багато хто з батьків вважають вітчизняну освіту гіршою, ніж зарубіжна. Тож вони впевнені, що дитячий садок не може забезпечити повноцінного становлення особистості маленької людини, й торованим шляхом ведуть своїх малюків до всіляких дитячих центрів, «які забезпечують розвиток дитини». Але такі центри здебільшого працюють увечері, після того як дитина прожила день у дитячому садку. Отже, зиску від такої науки мало, адже стомлена дитина не в змозі сприймати «потрібну їй» інформацію. До того ж потім батьки нервують з приводу того, що малюка ніяк не можна втихомирити і вкласти спати. Але цю претензію їм варто адресувати виключно собі, бо саме вони і створили всі умови для перевтомлення та перезбудження нервової системи дитини.

Цей батьківський стереотип виник через брак достовірної інформації серед батьківської аудиторії щодо специфіки освітньої роботи дитячого садка — її змісту, цілей, форм реалізації тощо — з одного боку, а з іншого — перспективи навчання дитини у школі, яка лякає батьків. Але підготовка до школи, яку власне і пропонують такі центри (навчання читанню, рахунку тощо), не тотожна психологічній готовності дитини до систематичного шкільного навчання.

НАВЧАТИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЛЕГКО

Чомусь у багатьох людей, зокрема й педагогів-«недошкільників», укорінилася думка, що навчати дошкільників легко. А тому вихованням дітей дошкільного віку нині в Україні не займається лише ледачий.

Благодійний фонд організує розвивальні заняття для дітей з малозабезпечених сімей, які не відвідують дитячий садок. Ідея, безумовно, гуманна і заслуговує на підтримку. Проте, як майже завжди, організує таку роботу людина, яка жодного відношення до педагогічної діяльності, а тим більше до дошкільної педагогіки, не має! На запитання «Як ви обираєте педагогів для виконання цієї роботи?» адміністратор відповідала: «Ми переглядаємо кілька перших занять і, якщо не подобається, угоду розриваємо».

Тож маємо кілька запитань дещо риторичного характеру: не подобається кому — адміністратору, який не має профільної освіти, а тому й оцінити роботу не здатен; батькам, яким зазвичай не часто подобається робота педагога з підгрупою дітей, а не лише з їхньої дитиною; чи власне малюкам (тут є значно більше ніж один варіант пояснення дитячої поведінки) — не сподобалась конкретна людина; не сподобалось те, що вона пропонувала, чи як саме пропонувала... У будь-якому випадку ці запитання так і лишаються без відповідей відповідальної особи.

Захоплена мама, яка ознайомилась з авторською програмою навчання дітей читанню, створює у власній квартирі «школу для найменших», де навчає читанню і рахунку малят від одного до шести років.

Релігійна організація створює дитячий садок для дітей своїх послідовників. Серед восьми людей, які працюють на посадах педагогів, фахову педагогічну освіту має лише один, всі інші свої педагогічні таланти віднайшли у себе саме у цій школі.

Оскільки перераховані та подібні освітні установи не мають у своєму штаті педагогів-«дошкільників», то й не дивує незнання і нехтування дитячою психологією, дошкільною педагогікою і методикою навчання дітей дошкільного віку. Менеджери від освіти навчальний процес асоціюють лише з тим, який запроваджено у школі, а тому і **навчання дошкільників** у таких закладах **організують за шкільним шаблоном**.

У приватному садку є три вікові групи дітей — четвертого, п'ятого та шостого років життя. Отже, кожна з них має жити за своїм режимом, у своєму ритмі, враховуючи особливості нервової системи, стомлюваності дітей, стійкості і концентрації їхньої уваги, можливостей підтримання і збереження дитячого інтересу до пропонованої діяльності тощо. Насправді нічого подібного не спостерігаємо: в усіх трьох групах заняття тривають по 30 хвилин, закінчуються за дзвоником і через 10 хвилин розпочинаються знову. На час

перерви діти надані самі собі, жодної уваги з боку «вчителів», і ніякого врахування вікових особливостей розвитку.

Роль стереотипів у взаємодії людини з навколишньою дійсністю дуже велика. Вони можуть мати як позитивне, так і негативне значення. Позитивний вплив професійних стереотипів, зокрема і педагогічних, обумовлюється тим, що вони забезпечують визначеність, точність, однозначність реагування у складних ситуаціях і відносну успішність діяльності. Та водночас педагогічні стереотипи зчаста й негативно впливають на процес і результативність педагогічної діяльності, тому що закріплюється трафаретність у підходах, спрощеність у поглядах і реакціях.

Більш як десять років тому побачила світ чудова книга дитячого психолога Марини Осоріної «Секретний світ дітей у просторі світу дорослих». Назва цієї книги якнайкраще характеризує ситуацію розвитку маленької людини у дорослому світі. Виростаючи, батьки і педагоги назавжди забувають, як самі були маленькими. Світ маленьких дітей, на превеликий жаль, залишається таїною для близьких дорослих, про що яскраво свідчать наведені приклади реальної взаємодії дорослих і дітей. Тож намагаймося зарадити такій ситуації, адже саме для цього ми з вами й працюємо.